

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie społeczeństwa obywatelskiego w Rosji

(opinia z inicjatywy własnej)

(2015/C 230/08)

Sprawozdawca: Mall HELLAM

Na sesji plenarnej w dniu 22 stycznia 2014 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie

społeczeństwa obywatelskiego w Rosji

(opinia z inicjatywy własnej).

Sekcja Stosunków Zewnętrznych, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię dnia 17 listopada 2014 r.

Na 503. sesji plenarnej w dniach 10–11 grudnia 2014 r. (posiedzenie z dnia 10 grudnia) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 118 do 6 (5 osób wstrzymało się od głosu) przyjął następującą opinię:

1. Zalecenia ogólne

1.1. Budowanie wzajemnego zaufania, zapewnienie swobodnych interakcji między społeczeństwem obywatelskim w Rosji i UE oraz udzielanie możliwie największego wsparcia niezależnym rosyjskim organizacjom społeczeństwa obywatelskiego jest obecnie ważniejsze niż kiedykolwiek.

1.2. Trzeba aktywniej promować ramy dotyczące praw człowieka i demokracji oraz zwiększyć polityczną rolę Specjalnego Przedstawiciela UE ds. Praw Człowieka. Zagadnienia związane ze społeczeństwem obywatelskim i prawami człowieka powinny być częścią wszystkich dwu- i wielostronnych stosunków z Rosją. Należy utrzymać dialog na temat praw człowieka i angażować, gdy tylko to możliwe, podmioty społeczeństwa obywatelskiego posiadające doświadczenie w tej dziedzinie. Wysoki Przedstawiciel Unii do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa powinien spotykać się ze społeczeństwem obywatelskim i jego organizacjami przy każdej swojej wizycie w Rosji.

1.3. Unia powinna koordynować działania i prezentować jednolite stanowisko, poruszając kwestie wyzwań politycznych oraz tłumaczenia organizacji pozarządowych i mediów w Rosji. EKES zachęca UE do ścisłego monitorowania i regularnego omawiania różnych aspektów sytuacji rosyjskiego społeczeństwa obywatelskiego.

1.4. Niemniej nie należy lekceważyć znaczenia podejścia dwustronnego dla postępów w rozmowach z Rosją. Unia powinna utrzymać jasne stanowisko odnośnie do sankcji i odpowiedzialności w wypadku działań wymierzonych przeciwko społeczeństwu obywatelskiemu. Potrzeba będzie jednak sporej elastyczności, aby wyjść z obecnego impasu w stosunkach UE–Rosja. Podejście dwustronne może się okazać pomocne w ponownym nawiązaniu stosunków między obydwiema stronami.

1.5. Uznanie współpracy społeczeństwa obywatelskiego UE i Rosji za potencjalny element przyszłej umowy o partnerstwie i współpracy⁽¹⁾ oraz zapewnienie oddzielnej linii finansowej dla niezależnej platformy dialogu społeczeństwa obywatelskiego UE i Rosji także może okazać się dobrą strategiczną inwestycją. Mimo niezwykłych okoliczności politycznych UE powinna nadal stosować podejście oparte na miękkiej i inteligentnej sile⁽²⁾, aby znormalizować sytuację i zapobiec (samo)izolacji Rosji. W tym kontekście można przytoczyć zalecenia poczynione

⁽¹⁾ Od wielu lat Unia i Rosja negocjują przyjęcie nowej umowy o partnerstwie i współpracy, głównego dokumentu instytucjonalnego i kształtującego proces współpracy między obiema stronami. Poprzednia dziesięcioletnia umowa weszła w życie w 1997 r., a po wygaśnięciu okresu obowiązywania była automatycznie przedłużana co 12 miesięcy. Obecnie nie odpowiada już potrzebom stosunków Unia–Rosja.

⁽²⁾ Koncepcja ta została wprowadzona do stosunków międzynarodowych przez profesora harwardzkiego Josepha Nye'a. Jego zdaniem potrzeba zarówno twardej (militarnej) i miękkiej (wszystkie formy dyplomacji) siły, aby zwiększyć skuteczność stosunków międzynarodowych.

w opiniach EKES-u w sprawie wymiaru północnego⁽³⁾ (w tym polityki wobec Arktyki⁽⁴⁾), strategii na rzecz regionu Morza Bałtyckiego⁽⁵⁾, synergii czarnomorskiej⁽⁶⁾, Partnerstwa Wschodniego⁽⁷⁾ i strategii na rzecz regionu Dunaju.

1.6. UE powinna z uwagą obserwować przebieg procesów demokratycznych i wyzwania dla uczestników dialogu. Trzeba odnotować gwałtownie pogarszającą się sytuację w dziedzinie praw i swobód – co obserwujemy w Rosji od dwóch lat – i podjąć natychmiastowe działania zaradcze. Instytucje UE i państwa członkowskie, zwłaszcza te, które pozostawały na uboczu, powinny przeznaczyć środki na wspieranie programów wymiany oraz programów na rzecz współpracy społeczeństwa obywatelskiego z Rosją, a także udzielić pomocy rosyjskim organizacjom pozarządowym opowiadającym się za demokracją i zajmującym konkretnymi kwestiami, jak np. obrońcom praw człowieka, ekologom, stowarzyszeniom konsumentów, różnym partnerom społecznym, innym niezależnym organizacjom zawodowym itp. Gdy spełnione zostaną określone warunki, należy podjąć odpowiednie kroki w zakresie ułatwień wizowych i liberalizacji polityki wizowej.

1.7. Różnorodność jest kluczem do sprawnego działania europejskiego społeczeństwa obywatelskiego: Unia powinna angażować szerokie spektrum tematyczne i regionalne podmiotów społeczeństwa obywatelskiego mimo – a może właśnie z powodu – nasilającej się monopolizacji i izolacji Rosji, która wraca do autorytarnych modeli postępowania. EKES apeluje o więcej kontaktów międzyludzkich, a szczególnie o natężenie wymiany na dużą skalę w dziedzinie kształcenia i dialogu międzykulturowego, co pomoże poprawić wzajemne zrozumienie i zaufanie. Ważne jest rozwijanie się nowych platform i rodzajów współpracy organizacji społeczeństwa obywatelskiego z UE i Rosji. Forum Społeczeństwa Obywatelskiego UE–Rosja (na wzór forum Partnerstwa Wschodniego) jest jedną z istniejących rozwijających się platform, które doskonale się nadają do takich działań. W ramach tej platformy lub jej podobnych na uwagę zasługuje również zaangażowanie partnerów społecznych.

1.8. Unia powinna dokonać przeglądu procedur wsparcia finansowego udzielanego organizacjom pozarządowym za pośrednictwem Europejskiego Instrumentu na rzecz Wspierania Demokracji i Praw Człowieka (EIDHR). W obliczu tłumienia i prześladowania relatywnie wysoki odsetek współfinansowania stanowiłby ogromny ciężar dla wielu rosyjskich organizacji pozarządowych i ich partnerów. Dlatego ważne jest zwiększenie finansowania i znalezienie bezpiecznego sposobu dostępu do niego rosyjskich organizacji pozarządowych i ich zgrupowań. Dla przykładu, zaleca się, by EIDHR zwiększył budżet dla Federacji Rosyjskiej (z 3 do 9 mln rocznie). Aby ułatwić elastyczność i dostępność mechanizmów wsparcia, można by rozważyć „regranting” (przekazywanie środków finansowych za pośrednictwem określonego podmiotu).

1.9. Inną cenną szansą mogłoby być otwarcie Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (ENI) dla podmiotów z Rosji w ramach programów transgranicznych i wielostronnych z odpowiednikami z UE i krajów Partnerstwa Wschodniego. EKES zaleca także rozszerzenie instrumentu partnerstwa, który obecnie przeznaczają 10 mln euro rocznie na współpracę z Rosją, tak aby dopuścić wnioski z instytucji społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto można by rozciągnąć mandat Europejskiego Funduszu na rzecz Demokracji także na Rosję. Należy zintensyfikować wsparcie dla społeczeństwa obywatelskiego w ramach właściwych programów współpracy regionalnej i transgranicznej.

1.10. Obecna polityka UE dotycząca finansowania nie powinna obejmować wyłącznie projektów pomocy. Wsparcie instytucjonalne i w zakresie podnoszenia kwalifikacji jest niezbędne dla zrównoważoności społeczeństwa obywatelskiego w gospodarkach przejściowych, takich jak rosyjska. Dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Rosji duże znaczenie ma zwiększenie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego i partnerów społecznych, wsparcie rozwoju umiejętności technicznych i z zakresu IT oraz zarządzania w ramach organizacji pozarządowych, a także krzewienie współpracy z odpowiednikami w UE.

1.11. EKES wzywa do wprowadzenia systemu ostrzegania i pilnego działania dla grup i jednostek znajdujących się w niebezpieczeństwie lub wymagających pomocy. Powinno to obejmować m.in. lepszy dostęp do azylu, udzielanie i przedłużanie wiz, udzielanie grantów itp. Niezwykle istotne jest także udzielenie pomocy i wsparcia aktywistom społeczeństwa obywatelskiego, którzy zostali już zmuszeni do opuszczenia Rosji z powodów politycznych.

⁽³⁾ „Przyszłość polityki wymiaru północnego”, 5 lipca 2006 r.; sprawozdawca: Filip Hamro-Drotz (Dz.U. C 309 z 16.12.2006, s. 91–95).

⁽⁴⁾ „Polityka UE wobec Arktyki”. Zob. także http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/sea_basins/arctic_ocean/index_en.htm

⁽⁵⁾ „Region Morza Bałtyckiego – wkład zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego w poprawę współpracy regionalnej i określenie strategii regionalnej”, 13 maja 2009 r.; sprawozdawca: Marja-Liisa Peltola (Dz.U. C 277 z 17.11.2009, s. 42–48).

⁽⁶⁾ „Tworzenie sieci organizacji społeczeństwa obywatelskiego w regionie Morza Czarnego”, 9 lipca 2008 r.; sprawozdawcy: Mihai Manoliu i Weselin Mitow (Dz.U. C 27 z 3.2.2009, s. 144–151).

⁽⁷⁾ „Udział społeczeństwa obywatelskiego w partnerstwie wschodnim”, 13 maja 2009 r.; sprawozdawca: Ivan Voleš (Dz.U. C 277 z 17.11.2009, s. 30–36).

1.12. Komitet apeluje o zintensyfikowanie wymian i powiązań między podmiotami rosyjskiego i ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego, przy wsparciu i strukturalnym przywództwie UE. Proponuje szukać okazji do zaangażowania zainteresowanych podmiotów z Rosji w duże projekty regionalne z krajami Partnerstwa Wschodniego, szczególnie w dziedzinie demokracji, środowiska, zdrowia publicznego, transportu, efektywności energetycznej itp.

1.13. UE powinna dążyć do bardziej ustrukturyzowanego zaangażowania niezależnych przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w dialog na szczeblu rządowym między Unią a Rosją, w tym dotyczący takich istotnych dla obydwóch stron kwestii, jak migracja, stosunki międzykulturowe, zmiana klimatu, bezpieczeństwo danych, bezpieczeństwo informacji itp. UE powinna również opracować nowe, interaktywne i przejrzyste formy udziału obywateli zarówno w Europie, jak i w Rosji. Jednym z działań zbliżających do osiągnięcia tego celu mogłoby być spotkanie Wysokiego Przedstawiciela UE z podmiotami społeczeństwa obywatelskiego działającymi poza UE.

2. Rola EKES-u

2.1. EKES oraz niezależne rosyjskie organizacje społeczeństwa obywatelskiego powinny rozważyć sposoby wzbogacenia dialogu między UE a Rosją na temat praw człowieka oraz poszukiwać nowych dróg jego kontynuowania.

2.2. Aby wzmocnić interakcje między europejskim a rosyjskim społeczeństwem obywatelskim, należy podjąć następujące kroki:

2.2.1. Rozważyć poszerzenie składu Komitetu Monitorującego EKES–Rosja z myślą o stworzeniu możliwości udziału w wymianie z partnerami rosyjskimi dla większej liczby członków.

2.2.2. Wzmocnić współpracę między EKES-em a Forum Społeczeństwa Obywatelskiego UE–Rosja w celu monitorowania zmian zachodzących w rosyjskim społeczeństwie obywatelskim oraz poszukiwania sposobów wspierania dialogu między niezależnymi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w UE i Rosji, zajmującymi się m.in. ochroną środowiska, konsumentami, rolnictwem, kwestiami społecznymi i zawodowymi oraz innymi konkretnymi zagadnieniami.

2.2.3. Nawiązać i rozbudować kontakty z szerokim spektrum niezależnych partnerów społecznych (np. stowarzyszeniami pracodawców i związkami zawodowymi) w Rosji.

2.2.4. Wspierać, rozszerzać i priorytetowo traktować wysiłki na rzecz zaangażowania w sprzyjanie współpracy i budowanie społeczeństwa obywatelskiego w Rosji i na Ukrainie oraz na pozostałym obszarze Partnerstwa Wschodniego, włączając w to stosunki pracy. Rozważyć specjalną rolę dla EKES-u w organizowaniu współpracy między Rosją a Ukrainą na poziomie społeczeństwa obywatelskiego.

2.2.5. Z uwagi na sytuację polityczną Komitet zawiesił wspólne warsztaty z Izbą Społeczną Federacji Rosyjskiej. Niemniej utrzymuje z nią kontakty w konkretnych kwestiach oraz nawiąże kontakt z urzędem Rzecznika Praw Obywatelskich w Rosji i innymi właściwymi instytucjami i organami.

3. Wprowadzenie

3.1. Na początku marca 2014 r. Federacja Rosyjska podjęła aktywne działania w celu zajęcia Republiki Autonomicznej Krymu na Ukrainie. Uznaje się, że od kwietnia 2014 r. Rosja prowadzi wojnę zastępczą we wschodniej Ukrainie, w coraz większym stopniu wspierając prorosyjskich separatystów w marionetkowej Donieckiej Republice Ludowej i Ługańskiej Republice Ludowej oraz dokonując bezpośredniej inwazji na terytorium Ukrainy. Wystawia to na próbę obecny system bezpieczeństwa w Europie, funkcjonujący od dziesięcioleci, a także szersze porozumienia międzynarodowe zawarte po II wojnie światowej. Począwszy od lata 2014 r., UE i USA nałożyły szereg sankcji na obywateli i przedsiębiorstwa rosyjskie w odpowiedzi na aneksję Krymu i kryzys we wschodniej Ukrainie. W dniu 21 września 2014 r. Moskwa i inne duże miasta były teatrem prawdopodobnie największych od wielu lat protestów antywojennych (szacunkowo mówi się o 25 do 50 tys. ludzi).

3.2. Prezydent Władimir Putin i rząd rosyjski wykorzystali 2013 i 2014 r. do wzmocnienia swojej władzy i zminimalizowania znaczenia wszelkiej potencjalnej opozycji. W ostatnich latach rząd wprowadził szereg surowych przepisów w odpowiedzi na masowe protesty od grudnia 2011 r. do połowy 2012 r. Wśród wielu ograniczeń znalazła się większa kontrola organizacji pozarządowych i internetu oraz drastyczne grzywny za udział w nieaprobowanych przez władze protestach ulicznych. Rozszerzono także definicję zdrady stanu.

3.3. Sytuacja w dziedzinie praw człowieka i społeczeństwa obywatelskiego w Federacji Rosyjskiej pogarsza się. Zmiany w ustawie o organizacjach niekomercyjnych (znanej również pod nazwą ustawy o „agentach zagranicznych”) oraz inne nowe kroki legislacyjne uderzają w obrońców praw człowieka i demonizują organizacje pozarządowe w oczach społeczeństwa, a tym samym wstrzymują rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Niepokojąca jest również rosnąca ostatnio liczba procesów przeciwko organizacjom społeczeństwa obywatelskiego. Ogólny klimat społeczny i polityczny jest niezwykle wrogi dla organizacji pozarządowych i osób wyrażających niezależne opinie.

3.4. Inne restrykcyjne przepisy, takie jak zakaz rozpowszechniania „nietradycyjnych stosunków seksualnych” wśród nieletnich, powodują stygmatyzację oraz zwiększają dyskryminację i przemoc motywowaną homofobią. Najnowsze przepisy i kroki administracyjne rozpoczęły proces tłamszenia niezależnych mediów w Rosji.

3.5. W swoich konkluzjach z dnia 16 lipca 2014 r. Rada Europejska „zwraca się [...] do Komisji o przeprowadzenie ponownej oceny programów współpracy UE–Rosja z myślą o podjęciu decyzji, w poszczególnych przypadkach, o zawieszeniu realizacji unijnych programów współpracy dwustronnej i regionalnej. Utrzymane zostaną jednak projekty, które odnoszą się wyłącznie do współpracy transgranicznej i społeczeństwa obywatelskiego”. W danych okolicznościach trzeba rozważyć sposoby, w jakie instytucje i społeczeństwo obywatelskie UE mogą przyczynić się do poprawy warunków działania grup społeczeństwa obywatelskiego w Rosji oraz wzmocnienia faktycznego dialogu obywatelskiego i społecznego.

4. Ogólna sytuacja społeczeństwa obywatelskiego

4.1. Główne podmioty międzynarodowe – w ONZ, UE, Parlamencie Europejskim, Radzie Europy, OSCE – wyrażają od kilku lat niepokój w związku z coraz mniejszym polem manewru dla społeczeństwa obywatelskiego w Rosji.

4.2. Rosyjskie społeczeństwo obywatelskie, w szerokim rozumieniu obejmujące wszystkie rodzaje stowarzyszeń nienastawionych na zysk, przeszło znaczną ewolucję od początków lat 90. Ostatnio do organizacji pozarządowych dołączyły liczne luźno zorganizowane koalicje i grupy obywateli zajmujące się wspólnie projektami charytatywnymi, edukacją, uświadamianiem praw itp. Niemniej w porównaniu z okresem kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego 20 lat temu współcześnie barierą jest nieprzyjazny klimat dla indywidualnej inicjatywy i aktywności społecznej.

4.3. Od powrotu Władimira Putina na Kreml w maju 2012 r. wydano szereg restrykcyjnych ustaw, a władze zyskały bardzo szerokie uprawnienia umożliwiające im ograniczanie podstawowych swobód. Przykładem może tu być rozszerzenie definicji zdrady stanu umożliwiające karanie międzynarodowej działalności z zakresu obrony praw człowieka. Wprowadzono też ogromne kary pieniężne za udział w nieusankcjonowanych przez władzę zgromadzeniach. Prawo zabraniające „propagowania homoseksualności” w ogromnym stopniu uderza w lesbijki, gejów, osoby biseksualne i transpłciowe (LGBT). Osoby kierujące organizacjami pozarządowymi potencjalnie stoją przed ryzykiem osobistej odpowiedzialności prawnej za nieprzestrzeganie tych nowych przepisów.

4.4. Społeczeństwo obywatelskie w Rosji stoi tak naprawdę przed dylematem egzystencjalnym⁽⁸⁾. Niektórzy obserwatorzy praw człowieka są zdania, że skala tłamszenia społeczeństwa obywatelskiego jest „bezprecedensowa w posowieckiej historii kraju” i „nasiliła się jeszcze od wybuchu konfliktu na Ukrainie”⁽⁹⁾. Jednocześnie państwo finansuje wiele tzw. grup o orientacji społecznej, co tworzy kolejną linię podziału wśród organizacji pozarządowych.

4.5. Nie ustają prześladowania polityczne aktywistów i ostre traktowanie osób sprzeciwiających się establishmentowi. Warto odnotować, że przed olimpiadą w Soczi w 2014 r. ogłoszono amnestię dla kilku więźniów politycznych (w tym dla Michaiła Chodorkowskiego i członków zespołu punkowego „Pussy Riot”). Niemniej jednocześnie w tym samym okresie kilkadziesiąt osób, które dnia 6 maja 2012 r. protestowały na placu Błotnym w Moskwie, zostało postawionych przed sądem i oskarżonych o „organizowanie masowych zamieszek” i stosowanie przemocy wobec policji⁽¹⁰⁾. Tak miejscowe, jak i międzynarodowe organizacje ochrony praw człowieka regularnie wyrażały wątpliwości co do proporcjonalności i właściwości oskarżeń.

⁽⁸⁾ Anna Sevortian, „European Human Rights Advocacy Centre Bulletin”, zima 2013 r., <http://ehracmos.memo.ru/files/WinterBulletin2013ENGWEB.pdf>

⁽⁹⁾ <http://www.hrw.org/news/2013/04/24/russia-worst-human-rights-climate-post-soviet-era>.

⁽¹⁰⁾ Jeden z oskarżonych otrzymał wyrok w zawieszeniu i ograniczenia w podróżowaniu, inny został skazany na nieokreślony czas na przymusowe leczenie w zakładzie psychiatrycznym, a pozostali otrzymali wyroki w przedziale od 2,5 do 4,5 roku. Obecnie przed sądem stoją cztery inne osoby oskarżone o udział w masowych zamieszkach i przemoc wobec policji.

4.6. Zmiany w obecnych przepisach dotyczących organizacji pozarządowych (ustawa o „agentach zagranicznych”) z listopada 2012 r.⁽¹¹⁾ były jednym z najważniejszych działań wymierzonych w rosyjskie społeczeństwo obywatelskie i rozpoczęły proces marginalizowania rosyjskich organizacji pozarządowych.

4.7. Co niepokojące, ustawa o „agentach zagranicznych” i wiele kolejnych restrykcyjnych przepisów wprowadzonych w Rosji negatywnie wpłynęło na rozwój społeczeństwa obywatelskiego w szerszym regionie⁽¹²⁾. Samo sformułowanie „agent zagraniczny” natychmiast przywołuje ciężką i pełną nienawiści retorykę czasów sowieckich i wyraźnie wskazuje na organizacje pozarządowe jako szpiegów (agentów).

4.8. Z początku nowe przepisy zmuszały wszystkie organizacje pozarządowe, które otrzymują finansowanie z zagranicy i angażują się w tzw. działalność polityczną (rzecznictwo), do zarejestrowania się u władz jako „zagraniczni agenci”. Nieuczynienie tego skutkowało zawieszeniem działalności organizacji bez wyroku sądowego. Wdrażanie tej ustawy zaczęło się w lutym 2013 r. od ogólnokrajowej inspekcji ponad tysiąca organizacji pozarządowych⁽¹³⁾. Po fakcie, w obliczu wyrażanej krytyki, Władimir Putin przyznał, że doszło do pewnych „ekscesów” w praktycznym zastosowaniu przepisów.

4.9. Ponad 60 grup społeczeństwa obywatelskiego i zajmujących się obroną praw człowieka – wiele bardzo znanych – zostało oskarżonych o „przewinienia administracyjne” i złożyło apelację od postanowień nakładających na nie opłaty i grzywny w wyniku inspekcji (z różnym skutkiem). Mający siedzibę w Moskwie „Gołos”, najbardziej aktywna grupa monitorowania wyborów, został zawieszony wraz z kilkoma innymi organizacjami pozarządowymi. Sprawy sądowe są nadal w toku, lecz 13 organizacji pozarządowych złożyło skargę w Europejskim Trybunale Praw Człowieka. Żadna organizacja pozarządowa sama z siebie nie dokonała rejestracji⁽¹⁴⁾.

4.10. W czerwcu 2014 r. ustawa znów została zmieniona, a Ministerstwo Sprawiedliwości zyskało uprawnienia do uznania organizacji pozarządowej za „agenta zagranicznego” według własnego uznania i z pominięciem drogi prawnej. Prawie od razu po wprowadzeniu nowych przepisów na stronie internetowej ministerstwa wytypowano pierwszych sześć grup⁽¹⁵⁾. Od dnia 1 października 2014 r. na liście znalazło się 15 organizacji pozarządowych, z których wiele zajmuje się strategicznymi sprawami sądowymi i pomocą prawną⁽¹⁶⁾.

4.11. W Rosji niewiele instytucji państwowych zajmuje się społeczeństwem obywatelskim i prawami człowieka: rzecznik praw obywatelskich, prezydencka Rada ds. Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego oraz – w pewnym zakresie – Izba Społeczna⁽¹⁷⁾. Ta ostatnia jest oficjalnym partnerem EKES-u ze strony rosyjskiej⁽¹⁸⁾. Jednakże instytucje te nie są w stanie sprostać ostatnim negatywnym wydarzeniom wokół organizacji pozarządowych i grup społeczeństwa obywatelskiego w Rosji.

5. Dialog społeczny

5.1. Komitet Trójstronny jest oficjalnym organem rosyjskim ds. stosunków pracy (w oparciu o koncepcję MOP). Składa się z 30 przedstawicieli reprezentujących wszystkie 3 strony, tj. ogólnorosyjskie związki zawodowe, rząd i stowarzyszenia pracodawców. Obecnie podstawą jego funkcjonowania jest umowa ogólna na lata 2014–2016⁽¹⁹⁾. Umowy zbiorowe negocjuje się i podpisuje na poziomie konkretnego podmiotu.

⁽¹¹⁾ Ustawa została również utrzymana w mocy przez Sąd Konstytucyjny w decyzji z 2014 r.

⁽¹²⁾ We wrześniu 2013 r. podobna inicjatywa została zaproponowana w Parlamencie Kirgistanu, podobne idee omawiano w Kazachstanie itp.

⁽¹³⁾ Dla większości organizacji pozarządowych te kontrole nie były jednorazowym wydarzeniem. Działalność wielu z nich zakłócili inspektorzy zjawiający się zazwyczaj jako zespół reprezentujący urząd prokuratora, organy ds. rejestracji i migracji, organy podatkowe, policję, straż pożarną, a nawet telewizję. W czerwcu 2013 r. w Dumie zaczął krążyć nowy projekt ustawy, poszerzający wykaz przyczyn dla wybiórczej kontroli organizacji pozarządowych bez uprzedniej notyfikacji.

⁽¹⁴⁾ <http://www.hrw.org/reports/2013/04/24/laws-attribution>

⁽¹⁵⁾ Należą do nich stowarzyszenie „Gołos” (Moskwa), regionalny „Gołos” (Moskwa), Centrum Polityki Społecznej i Studiów Genderowych (Saratów), Kobiety Donu (Nowoczerkask) oraz kostromskie Centrum Wspierania Inicjatyw Publicznych (Kostroma). Zob. lista na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://unro.minjust.ru/NKOForeignAgent.aspx>

⁽¹⁶⁾ Izba Społeczna została utworzona w 2005 r. jako instytucja państwowa o charakterze konsultacyjnym, która miała monitorować inicjatywy parlamentarne i politykę państwową oraz odgrywać rolę doradczą. Składa się ze 126 członków wybieranych na dwuletnią kadencję. Prezydent Putin mianował 1/3 członków na pierwsze posiedzenie Izby. Działalność Izby nie pozostaje bez kontrowersji.

Podczas najnowszych wyborów nowym prezesem został Aleksander Brechałow, przewodniczący Opora Rossii, ogólnorosyjskiej organizacji publicznej na rzecz MŚP. Zob. więcej na www.oprf.ru.

⁽¹⁸⁾ Na podstawie protokołu ustaleń z 2008 r.

⁽¹⁹⁾ <http://www.unionstoday.ru/news/social/2013/12/25/18878>

5.2. Zarówno pracodawcy, jak i związki zawodowe są reprezentowane w Komitecie przez duże stowarzyszenia. Rosyjski Związek Przemysłowców i Przedsiębiorców (RSPP)⁽²⁰⁾ jest wiodącym stowarzyszeniem 361 pracodawców z głównych sektorów przemysłu. Jego przedstawiciele biorą udział w posiedzeniach Komitetu Trójstronnego po stronie pracodawców. RSPP zajmuje się mediacją sporów między swymi członkami oraz promowaniem współpracy biznesowej z firmami unijnymi. Jego członkowie nadzorują wspólnie ok. 6 mln pracowników; związek podpisał Społeczną Kartę Biznesu Rosyjskiego i należy do inicjatywy Global Compact and General Reporting (GRI). Stowarzyszenia przedsiębiorców to m.in. Izba Przemysłowo-Handlowa⁽²¹⁾ i Opora Rosji (MŚP).

5.3. Związki zawodowe jako niezależny ruch nigdy nie były silne we współczesnej Rosji, niemniej można wskazać kilka budujących przykładów, często w branży motoryzacyjnej.

5.4. Głównym podmiotem w tej dziedzinie jest Federacja Niezależnych Związków Zawodowych Rosji (FNPR), będąca kontynuacją podobnego modelu „związku związków” z czasów sowieckich (WCSPS). Ambicją FNPR było stać się pomostem między związkami zawodowymi a władzami. Jednocześnie krytykowano go za wyraźne prorządowe sympatie i ogólny brak zaangażowania w strajki, protesty uliczne itp. Innym wiodącym stowarzyszeniem w tym obszarze jest Rosyjska Konfederacja Pracy (KTR)⁽²²⁾. Istnieją też mniejsze organizacje, jak Socprof, Rosyjski Związek Związków (SPR) itp.

5.5. Mimo że Rosja jest sygnatariuszem głównych konwencji MOP, niepokój – również EKES-u – budzi poziom przestrzegania praw społeczno-gospodarczych i pracowniczych w Rosji.

5.6. Swoboda zgromadzeń jako prawo pracownicze jest niezwykle problematycznym obszarem; według aktywistów, praktycznie niemożliwe jest rozpoczęcie strajku bez złamania prawa⁽²³⁾. Jednocześnie w prawodawstwie rosyjskim brakuje jasnej definicji dyskryminacji, stąd pracodawca może z łatwością dyskryminować potencjalnego lub obecnego pracownika ze względu na płeć, wiek i przynależność związkową. Grupy pracowników w niekorzystnej sytuacji, np. więźniowie czy mniejszości, są szczególnie narażone na tego rodzaju działania, a związki zawodowe nie mają skutecznych środków prawnych, by zapobiec naciskom i prześladowaniom⁽²⁴⁾.

5.7. Centrum Praw Społecznych i Pracowniczych – jedyny tematyczny ośrodek analityczny w Rosji, zarejestrowało 1 395 przypadków protestów związanych z prawami pracowniczymi w latach 2007–2013. Ich liczba rośnie z roku na rok⁽²⁵⁾.

6. Media i wolność słowa

6.1. Wolność informacji i mediów są w Rosji zagrożone. Najpierw ponownie wprowadzono penalizację zniesławienia, a następnie w 2014 r. przyjęto szereg przepisów mających na celu ograniczenie swobody prasy i internetu. Wiele niezależnych mediów – prasowych, radiowych czy internetowych – zostało zamkniętych lub zmuszonych do zmiany właściciela, pracowników i polityki redakcyjnej. Stoi to w wyraźnej sprzeczności z literą i duchem międzynarodowych zobowiązań przyjętych przez Rosję.

6.2. Ustawa dotycząca informacji i technologii informacyjnych (zmieniona w lutym 2014 r.) umożliwia blokowanie stron internetowych na ogólny wniosek prokuratora, jeśli rzekomo zawierają one „ekstremistyczne” treści lub wzywają do masowych zamieszek lub nieusankcjonowanych zgromadzeń.

6.3. Przepisy antyterrorystyczne zostały zmienione w maju i zawierają nowe postanowienia dotyczące blogerów, których strony ogląda ponad 3 000 osób dziennie. Obecnie muszą się oni zarejestrować w Federalnej Służbie Nadzoru Łączności, Technologii Informacyjnych i Masowej Komunikacji (Roskomnadzor), a następnie dbać o zgodność swoich blogów z przepisami rosyjskimi z zakresu środków masowego przekazu (w tym z ograniczeniami w okresie wyborczym itp.). Można też od nich wymagać ujawnienia prawdziwego nazwiska i podania innych informacji oraz złożyć na nich odpowiedzialność za komentarze osób trzecich opublikowane na ich stronach. Niezarejestrowanie się podlega karze grzywny.

⁽²⁰⁾ RSPP utrzymuje formalne kontakty z BusinessEurope i jest członkiem IOE/MOP.

⁽²¹⁾ Izba Przemysłowo-Handlowa Federacji Rosyjskiej jest członkiem Eurochambers.

⁽²²⁾ FNPR i KTR należą do Międzynarodowej Konfederacji Związków Zawodowych (ITUC) i jej struktury regionalnej na Europie, Paneuropejskiej Rady Regionalnej (PERC).

⁽²³⁾ <http://www.unionstoday.ru/news/actual-18/2013/09/26/18592>

⁽²⁴⁾ Prezydencka Rada Praw Człowieka dyskutowała ostatnio nad tym tematem dnia 18 kwietnia 2014 r.

⁽²⁵⁾ <http://trudprava.ru/expert/analytics/protestanalyt/1047>

6.4. Unia Europejska i wspólnota międzynarodowa wyrażają głębokie obawy w związku z inną inicjatywą legislacyjną, której celem ma być ograniczenie od stycznia 2016 r. udziału kapitału zagranicznego w mediach rosyjskich do 20 %.

Bruksela, dnia 10 grudnia 2013 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Henri MALOSSE
